

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Weet ik een gat, gy weet 'er een spijker toe, zey de meyt

Harmsen, Ton

Citation

Harmsen, T. (2016). Weet ik een gat, gy weet 'er een spijker toe, zey de meyt. In *Aries netwerk: een constructicon* (pp. 91-93). Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3213683>

Version: Publisher's Version

License: [Creative Commons CC BY 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3213683>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

28. Weet ik een gat, gy weet 'er een spijker toe, zey de meyt

Ton Harnsen, Universiteit Leiden

Wie een taal spreekt, gebruikt constructies. Wie een nieuwe taal leert, bestudeert constructies om er nieuwe patronen mee te kunnen vormen of herkennen. Dat geldt zeker voor de spreker van modern Nederlands die probeert greep te krijgen op de taal van zeventiende-eeuwse kluchten: behalve inzicht in een andere leefwereld vereist dit ook kennis van de toenmalige grammatica. Meestal scheidt die kennis duidelijkheid, maar soms ga je er juist door twijfelen. Dat laatste overkomt mij in de *Klucht van Scheele Griet* door Pieter Elzevier, waar Scheele Griet mijmerend in een tussenscène vertelt over een gesprek dat ze in de kroeg meemaakte. Het gaat over een weddenschap tussen Anne Smeervets en Pietertje Soetekouws, over wie van hen de beste hazensaus maakt. Neel Albestiers zal de winnares aanwijzen. Dan volgt zin (1).

- (1) Ce bon voorslak est bien versint, zey France
Margriet.

Dit is gesteld in namaak-Frans, maar grammaticaal goed zeventiende-eeuws Nederlands. In eerste instantie lijkt het een citaat uit de mond van een Française. Met kennis van elementair Frans en de betekenis van de woorden 'voorslag' en 'verzinnen' is het zinnetje duidelijk. Toch rijst er twijfel.

Een constructie die geregeld voorkomt in kluchten is de zogenaamde *zei*-spreuk: een uitspraak van iemand die genoemd wordt ('zei Arie'), gevolgd door een conclusie. Daar is veel literatuur over, met theorieën over de indeling van de

Weet ik een gat, gy weet 'er een spijker toe, zey de meyt

verschillende soorten *zei*-spreuken en met honderden voorbeelden. Deze constructie is blijvend productief: iedereen kan ze zelf verzinnen. Ze komen natuurlijk niet alleen in kluchten voor, ze zijn ook verzameld in spreekwoordenboeken. Vaak hebben ze een scabreuze implicatie zoals deze in de *Lyste van eenige kluchtige spreekwoorden* die afgedrukt staat als appendix bij de *Lyste van rariteyten die verkocht zullen worden ten huize van Anna Folie* (ca. 1706):

- (2) Weet ik een gat, gy weet 'er een Spijker toe, zey de Meyt, en zy wees aan Joris na haar Voorschoot.

Of in de *Klucht van Sieur Filibert* door Joan van Paffenrode. De knecht van de hoofdpersoon heeft twijfels over het vermogen van zijn meester om de liefdesdaad die hij zich voorneemt, uit te voeren:

- (3) Ja ja 't is met jou veel geschreeuws en luttel wol sey de duyvel en hy schoor een verken.

Hier heeft de *zei*-spreuk de vorm van een aforisme met een zogenaamde bron en een overwacht resultaat. Ze komen ook voor zonder expliciet resultaat, zoals in de *Klucht van Hopman Ulrich* door Paffenrode, bijvoorbeeld om uit te drukken dat iets tot zijn spijt niet bestaat:

- (4) Maer ik wou dat ik het sagh, sey den blinde.

En om zijn potjeslatijn kracht bij te zetten, zegt de knecht van Ulrich:

- (5) Ja dat is voor de geleerde, sey broer Cornelis.

Weet ik een gat, gy weet 'er een spijker toe, zey de meyt

Terug naar de zin van onze Marguérite: Scheele Griet legt haar die in de mond als deelnemster aan de dronkenvrouwen-discussie. Maar denkend aan *zei*-spreuken zie ik ook een tweede interpretatie: Franse Margriet kan een verzonnen figuur zijn, geen werkelijke deelnemster aan het gesprek. Haar goedkeurende woorden ('dit voorstel is verstandig bedacht') vormen misschien juist een commentaar van Scheele Griet, die bang is dat er om geld zal worden gewed. De zin is dan een *zei*-spreuk, die ironisch moet worden opgevat: Scheele Griet voert 'Franse Margriet' op als een fictieve autoriteit ter inleiding van de daaropvolgende discussie. Dronke Stijn stelt voor om om geld te wedden, maar dat vindt Morsige Klaar gevaarlijk; uiteindelijk besluiten ze te wedden om een gezellig rondje in het café. Haar tevredenheid over het bijstellen van het plan drukt Scheele Griet uit met een *zei*-spreuk.

Kennis scheidt duidelijkheid, zei de taalkundige, en hij twijfelde voort.